

NEZAMĚŠTNANOST A PERSPEKTIVA KONJUNKTURY V ČESKÉ REPUBLICE A V EVROPĚ

14. prosince 2009

Prof. Jan Švejnar
Dr. Daniel Münich
Dr. Vilém Semerák

Projekt IDEA

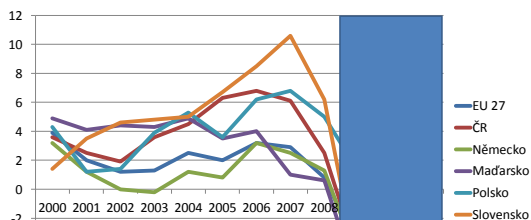
- Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu
- Cíl: Vytvořit moderní a politicky nezávislé myšlenkové centrum (think-tank) nabízející:
  - Nezávislou, teoreticky fundovanou, ale srozumitelnou analýzu a informace
  - Nezávislý prostor pro diskusi vizí a strategií pro ČR
- Hlavní současná témata:
  - ČR a EU, bezpečnostní situace v Evropě; ekonomické a sociální reformy; životní prostředí a energetika
- Principy:
  - Intelektuální otevřenost, kvalitní teoretické základy kombinované s praxí, zaměření na aplikovanou rovinu
- Úzký vztah s CERGE-EI
- Web: <http://idea.cerge-ei.cz>
- Hlavní partner dnešního setkání: IBM

Obsah prezentace

- Úvod: projekt IDEA
- Česká ekonomika v roce 2010?
  - Predikce makroekonomického modelu
  - Indikátory
  - Vývoj situace v Eurozóně a Německu
- Situace na trhu práce
  - Regionální rozdíly
  - Vývoj mezd
- Predikce vývoje trhu práce
  - Makroekonomický model CERGE
  - Predikce dynamiky
  - Predikce vývoje v regionech
- Závěr a diskuse

Kdy a jak skončí finanční krize?

Eurostat: růst reálného HDP

Zdroj: dat. i. predikcí: Eurostat

ČR a finanční krize: jak to začalo?

Stádium	Symptomy a problémy	Přímo postižené země
I.	Krize na reálním trhu	USA (podobné, ale ne přímo související problémy např. i ve Španělsku, Británii, Číně)
II.	Finanční instituce v problémech kvůli investicím souvisejícím s reálním trhem	Většina zemí s vysocí rozvinutými finančními trhy (USA, západní Evropa)
III.	Zpomalení (a hrozba recese) v zemích přímo postižených stádiem II.	Většina zemí s vysocí rozvinutými finančními trhy (USA, západní Evropa)
IV.	Zpomalení a recese ve vyspělých zemích, rozvíjejících se a rozvojových zemích	Většina zemí ve světové ekonomice

Kdy a jak dojde v ČR ke skutečnému oživení?

- Extrémně významná role vnějších faktorů:
  - Oživení na trzích EU 15, zejména v Německu
    - Oživení poptávky po českých exportech
  - Ozdravení mezinárodních finančních trhů
- Domácí faktory:
  - Udržení stability a průchodnosti domácího trhu kapitálu
  - Politická situace
- Odhady konce recese jsou obvykle nespolehlivé
  - Současné prognózy se v případě ČR shodují na návratu k mírnému růstu v průběhu roku 2010

IDEA a CERGE: vlastní predikce

- Vychází z vlastního makroekonomického modelu CERGE a z konjunkturních indikátorů a průzkumů
- Naše výsledky potvrzují postupné uklidňování situace v závěru roku 2009 a postupný návrat k mírnému růstu v roce 2010
- I přes využití řady metod však v tomto případě zůstává velké riziko předčasného optimismu
- Rizikové faktory:
  - Česká politická scéna
  - Možné komplikace na mezinárodních finančních trzích související s problémy v Dubaji a nově i Řecku

Makroekonomický model CERGE-EI

- Vychází z metodiky vyvinuté na Michiganské univerzitě (WDI) a rozpracované CERGE-EI
  - Model dlouhodobě porázel modely renomovaných institucí v kvalitě předpovědí
- Hlavní analyzované proměnné:
  - Růst reálného HDP, inflace (CPI), míra nezaměstnanosti (ILO), kurz, peněžní zásoba
- Země zahrnuté v modelu:
  - Bělorusko, Bulharsko, Chorvatsko, ČR, Estonsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Polsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina
- Metodika (hlavní komponenty):
  - Moderní ekonometrické metody, viz specifikace <http://www.cerge-ei.cz/pdf/forecast/methodology.pdf>
    - VAR (úrovně i diference), Bayesovský VAR, exponenciální vyrovnávání, difuzní index, ARIMA
- Další specifické vlastnosti:
  - Možnost zahrnout i predikce jiných institucí
  - Využití čtvrtletních i měsíčních dat
  - Výsledná predikce je průměrem hlavních variant predikce

Kvalita predikcí našeho modelu Pořadí modelů dle spolehlivosti (RMSE)

	Inflace	HDP
Michigan/WDI	1	3
EBRD	2	6
OECD	10	4
IMF	4	2
Economist Int. Unit	5	5
JP Morgan	6	1
Dun&Bradstreet	12	11

Více informací k aktuálním výsledkům modelu i zdrojové soubory umožňující vlastní pokus o aplikaci je možné získat zde:

<http://www.cerge-ei.cz/forecast/>

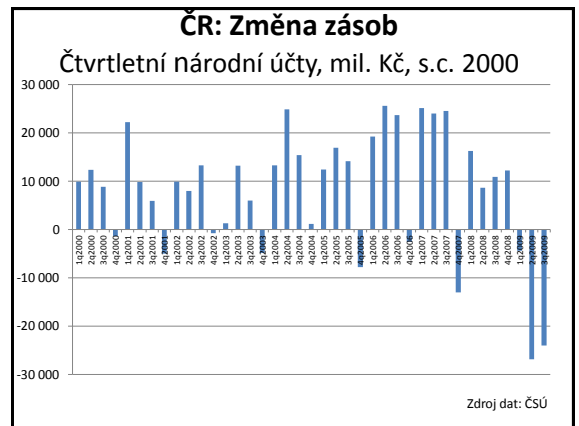
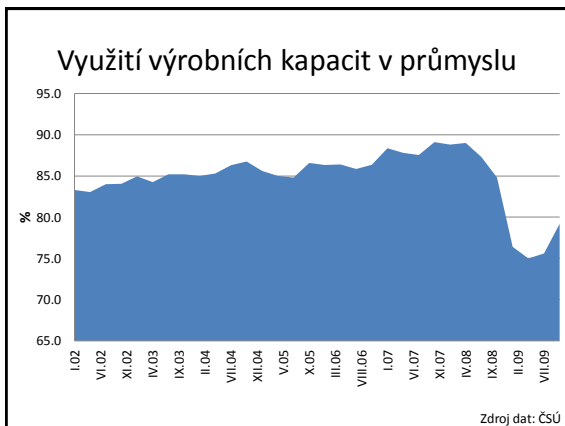
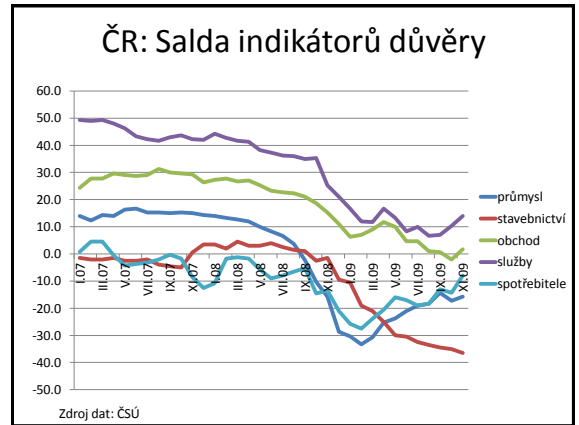
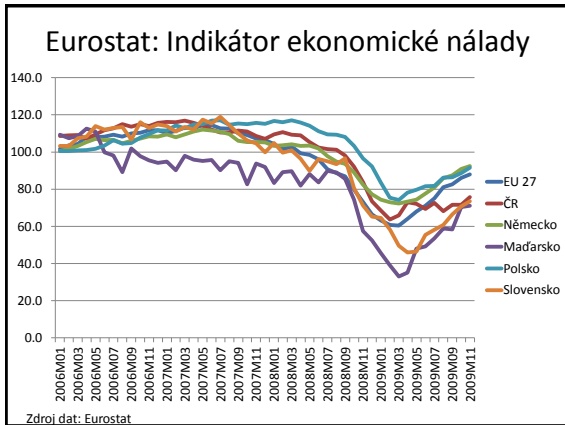
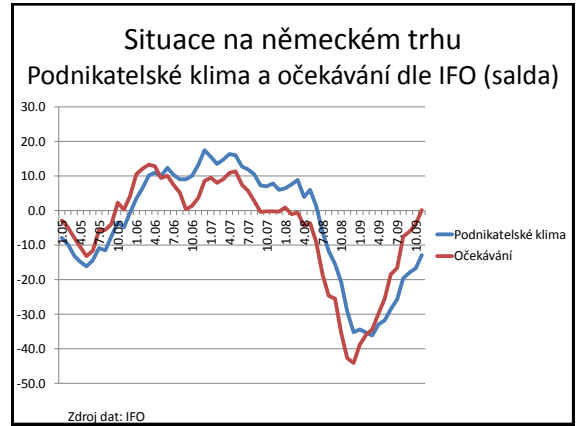
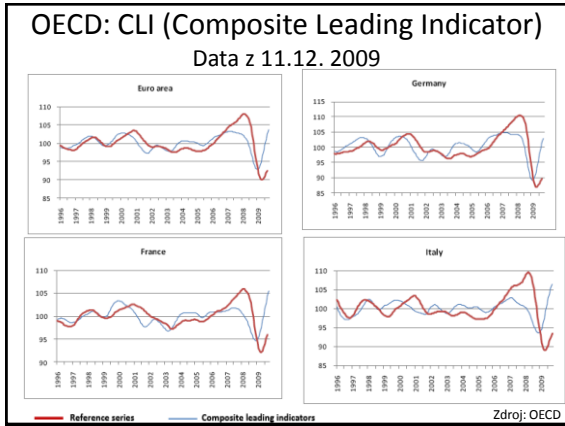
Makromodel CERGE-EI: HDP a inflace

Indikátor	2009	2010	2011
Růst reál. HDP	-3.6	0.4	0.8
Průměrná míra inflace	0.6	0.4	0.9

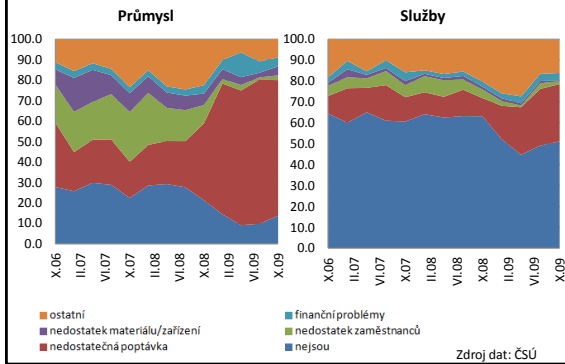
Výstupy makromodelu CERGE-EI využíváme jako jeden ze vstupů do výsledné predikce.

Predikce: další vstupy

- Ekonometrické modely nebývají vždy spolehlivé
  - Největší problémy: atypické a nepříliš často se vyskytující situace
- Je vždy nutné model porovnat s realitou a s náladou a očekávaními na trzích
- Makroekonomický model proto doplňujeme i o
  - Analýzu situace na trzích našich hlavních obchodních partnerů
  - Analýzu dalších konjunkturních indikátorů
- Výsledek: upravená predikce

Bariéry růstu v průmyslu a službách

Výsledná predikce IDEA

Indikátor	2009	2010
Růst reál. HDP	-3.8 až -4.2	0.4 až 0.8
Průměrná míra inflace	0.4 až 0.8	0.4 až 0.8

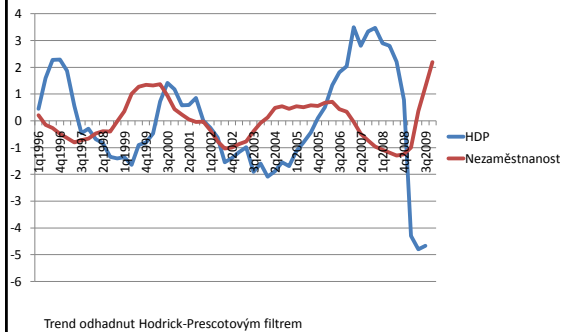
Predikce vývoje českého reálného HDP Srovnání prognóz

	2009	2010
IDEA/CERGE	-3.8 až -4.2%	0.4 až 0.8%
ČNB (5.11.)	-4.4%	1.4%
MFČR (říjen)	-5.0%	0.3%
OECD (19.11.)	-4.4%	2.0%
MMF WEO (říjen)	-4.3%	1.3%
Eurostat	-4.8%	0.8%

Vztah ekonomického cyklu a nezaměstnanosti

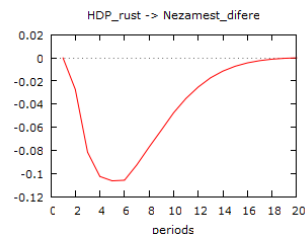
- Komplikovanější, než se na první pohled zdá
- Závislost mezi odchylkou HDP od potenciálního HDP: Okunův vztah
  - Dlouhodobé výsledky pro USA: každé 2 p.b. odchylky HDP od potenciální úrovně zvyšují nezaměstnanost o 1 p.b.
  - Jak je na tom ČR?
- Efekt hysterze
  - Průběh vývoje nezaměstnanosti se může výrazně lišit pro růstovou a klesající fázi cyklu
- Změny ve struktuře nezaměstnanosti související s cyklem
  - Sektorové a regionální odlišnosti
  - Změna struktury zaměstnanosti podle typu kontraktu/postavení zaměstnance

Okunův vztah v ČR: HDP a nezaměstnanost % odchylky HDP od trendu v. míra nezaměstnanosti

Odhad dynamické verze Okunova vztahu Impulse response function

- Reakce změn nezaměstnanosti na pozitivní šok v růstu HDP (jednoduchý VAR model)

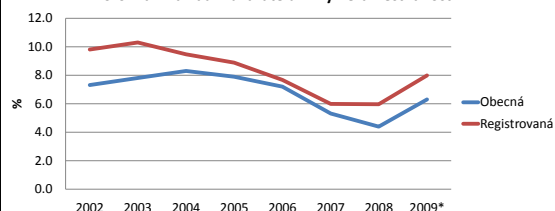

Vývoj českého trhu práce

Míra nezaměstnanosti: metodika

- **Registrovaná míra nezaměstnanosti**
  - Dosažitelní uchazeči o zaměstnání evidovaní na ÚP
- **Obecná míra nezaměstnanosti (ILO)**
  - Osoby, které v referenčním období neměly žádné zaměstnání, neodpracovaly ani jednu hodinu za mzdu nebo odměnu a aktivně hledaly práci, do které by byly schopny nastoupit nejpozději do dvou týdnů.
  - Makromodel CERGE pracuje s ILO daty

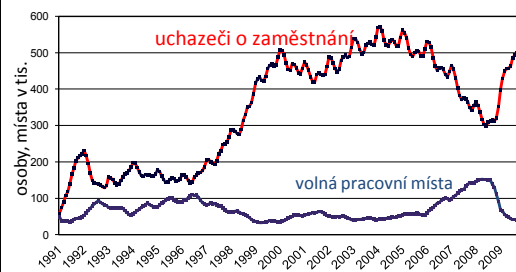
Srovnání základní ukazatelů míry nezaměstnanosti

Hlavní trendy na trzích práce (2009)

- Rychlý nárůst počtu uchazečů o zaměstnání a pokles nabízených pracovních míst v průběhu roku
  - Ke konci roku postupná stabilizace
- Situace na trhu práce se výrazně zhoršila, stále však nedosahuje rekordních úrovní
  - ČR má zkušenosti s horší situací
  - Podobně jsou na tom i ostatní země SVE
- Nárůst nezaměstnanosti byl nižší než propad ekonomiky
  - Část přizpůsobení proběhla ve formě zkracování pracovní doby

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání a volných pracovních míst

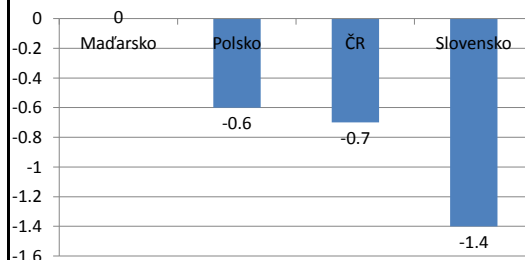
Zdroj: MPSV a ČSÚ

Zaměstnanost a současný pokles Srovnání 2009Q2 a 2008Q2 v %

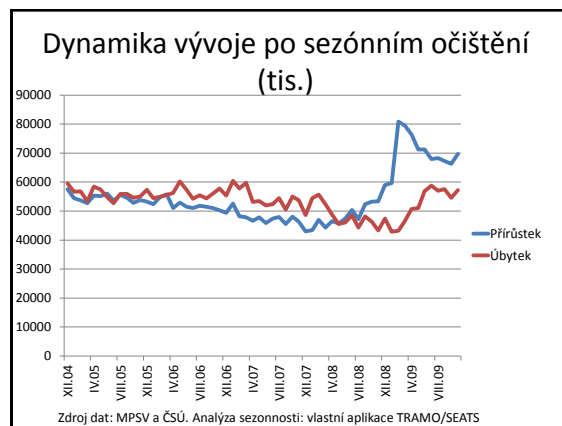
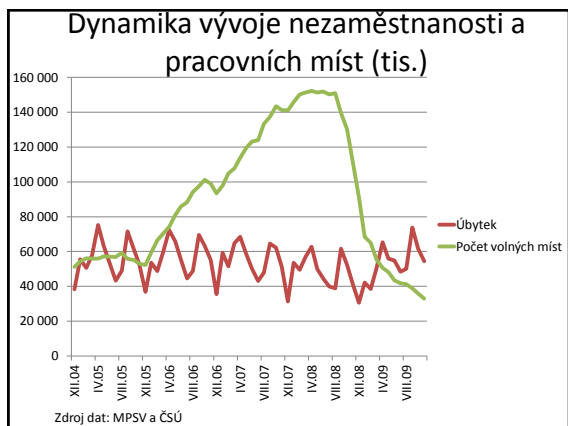
	Změna reálného HDP	Změna zaměstnanosti
Maďarsko	-7.3	-4.5
ČR	-5.5	-1.4
Slovensko	-5.4	-1.3
Polsko	1.1	-0.7

Zdroj dat: Eurostat

Změna v počtu hodin průměrně odpracovaných během týdne: 2009Q2 – 2008Q2

Zdroj dat: Eurostat

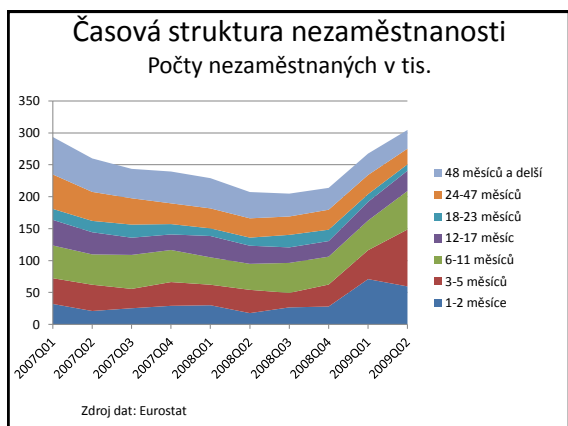
Struktura nezaměstnanosti: délka

- Zdánlivě pozitivní pokles podílu dlouhodobé nezaměstnanosti
  - Statistický efekt způsobený přílivem nových nezaměstnaných
- Vlna přílivu nových nezaměstnaných postupně ovlivňuje jednotlivé kategorie nezaměstnanosti členěné podle délky:
  - Nově nezaměstnaní většinou zůstávají v kategorii nezaměstnaných

Změny podílu dlouhodobé nezaměstnanosti

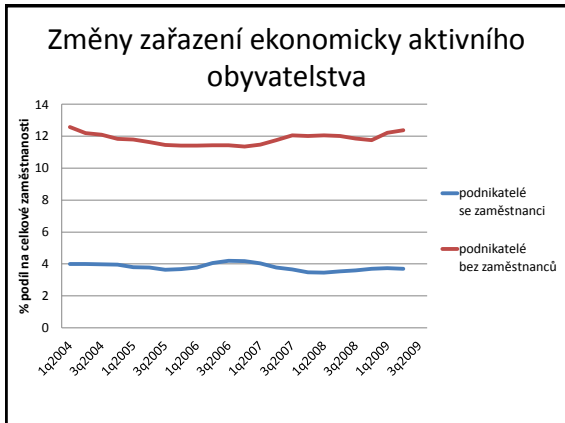
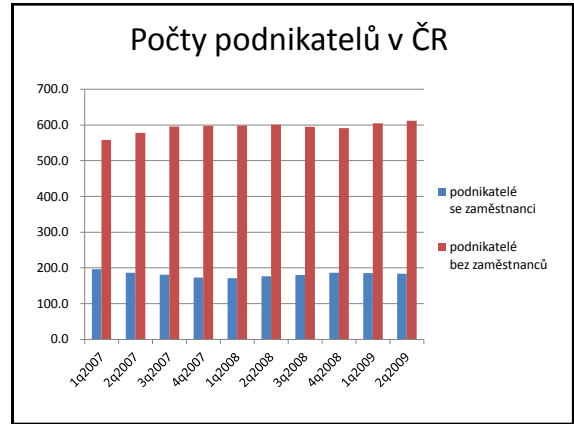
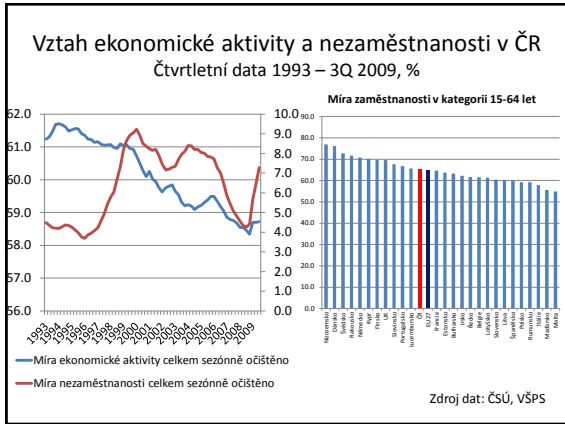
Země	Podíl ve 2. čtvrtletí 2009			Rozdíl proti 2. čtvrtletí 2008 v p.b.		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
EU 27	32.3	30.4	34.6	-6.2	-8.2	-3.8
ČR	28.7	26.8	30.5	-22.5	-23.6	-21.3
Maďarsko	41.0	39.8	42.6	-6.6	-9.0	-3.7
Polsko	29.3	28.0	30.8	-5.8	-5.9	-5.5
Slovensko	52.2	49.2	55.5	-20.6	-23.2	-17.7

Zdroj dat: Eurostat

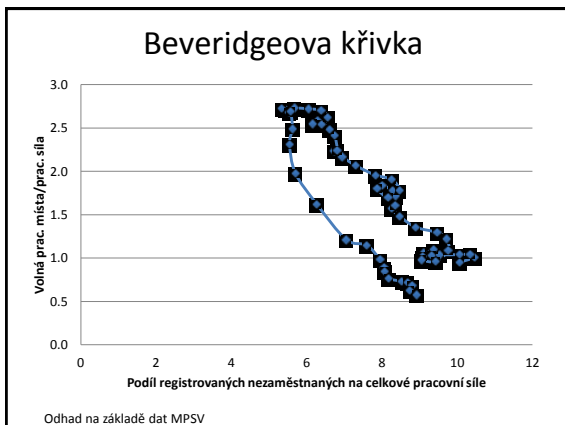
Skryté faktory ovlivňující dopad krize na trhy práce

- Změny celkového podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva
- Nezaměstnanost zaměstnanců, jejichž pobyt v ČR je „neoficiální“
- Změny počtu lidí s více úvazky
- Změna zařazení ekonomicky aktivních obyvatel
  - Dobrovolná či nucená změna statutu ze zaměstnance na „soukromého podnikatele“
    - Švarc systém
    - Preference pro status podnikatele místo nezaměstnaného v případě imigrantů (Vietnam)
  - Z dlouhodobějšího pohledu však současný nárůst počtu podnikatelů vypadá méně dramaticky (kompenzace předchozího poklesu)

Dopady finanční krize na efektivitu trhu práce?

- Důvody pro zlepšování efektivity
  - Vyšší tlak na menší otálení s hledáním nového místa
  - Výsledkem může být vyšší efektivita párování pracovních míst a nezaměstnaných
    - Beveridgeova křivka
- Důvody pro zhoršování efektivity
  - Horší finanční situace (a dostupnost úvěrů) s možnými negativními dopady na mobilitu pracovní síly

Dynamika mezd

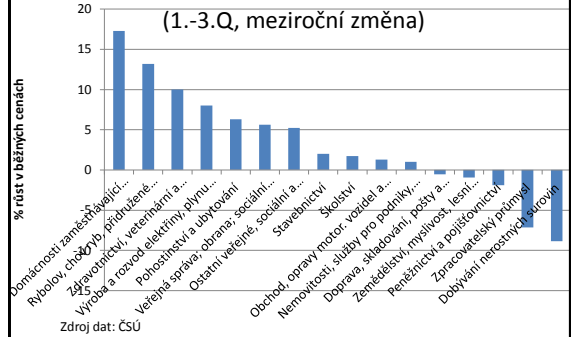
- Poslední data ukazují zdánlivě překvapivý trend: rostoucí nominální i reálné mzdy
- Vysvětlení:
  - Změny ve struktuře zaměstnanců (propouštění především zaměstnanců s nižšími příjmy)
  - Nižší nemocnost (vliv reforem + zřejmě i obavy ze ztráty zaměstnání)
- Mzdová křivka a ekonomická teorie: tradiční výsledek – nezaměstnanost přes efekt disciplíny vede k nižším mzdám

Dynamika mezd: makropohled

	Meziroční přírůstek/úbytek reálné mzdy (na přepočtené počty)					1.-3.Q 2009
	2004	2005	2006	2007	2008	
Česká republika celkem	3,4	3,0	4,0	4,3	1,9	2,4
podnikatelská sféra	3,6	2,8	4,2	4,5	2,7	2,1
nepodnikatelská sféra	2,9	4,2	2,9	3,8	-2,0	3,6

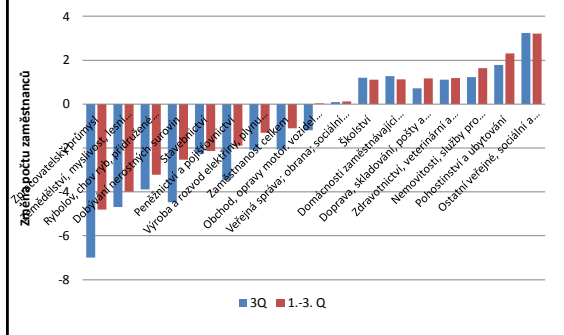
Zdroj: ČSÚ

Situace na trhu práce: celková změna objemu mezd a platů podle sektoru

Změny struktury zaměstnanosti

Vývoj počtu zaměstnanců v sektorech české ekonomiky

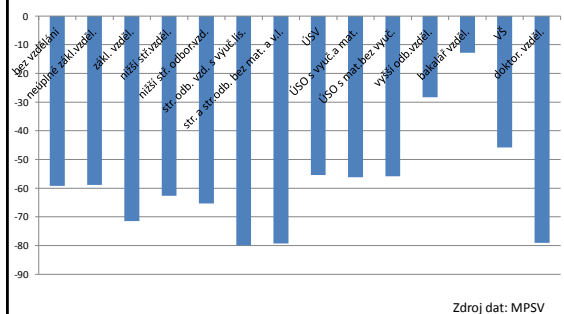

Nabídka pracovních míst

- Z makroekonomického pohledu došlo k ochlazení trhu práce
  - Prakticky ve všech sektorech (OKEČ)
  - Ve všech úrovních požadované kvalifikace (s mírnou odchylkou ve prospěch VŠ kvalifikace)
- I když stále platí, že je obecně jednodušší nalézt uplatnění pro vzdělanější pracovní sílu, nejde o automatickou záležitost
  - Důležitost kvality a zkušeností
- Trh práce nyní nebude úzkým místem ekonomiky, které omezovalo růst firem

Relativní změna počtu nabízených pracovních míst dle kvalifikace

Srovnání 3q2009 a 3q2007, % změna

Analýza na úrovni regionů

- Ve všech regionech došlo k nárůstu nezaměstnanosti
- Růst byl však diferencovaný
  - Role regionální sektorové struktury zaměstnanosti
  - Role počátečních podmínek
- Relativně nejmenší zhoršení zažily regiony, které byly již nezaměstnaností a strukturálními problémy výrazně postižené před začátkem krize
  - Pro tyto regiony však také nezaměstnanost znamená větší sociální problém kvůli vysokému podílu nezaměstnaných a nižšímu podílu příjemců podpory v nezaměstnanosti

Regionální rozdíly v nezaměstnanosti: kraje v 3. čtvrtletí 2009

Zdroj dat: MPSV

Dynamika nezaměstnanosti na úrovni krajů Změna míry nezaměstnanosti 2009-2007 (3.Q)

Zdroj dat: MPSV

Regionální rozdíly: okresy Míra nezaměstnanosti v listopadu 2009

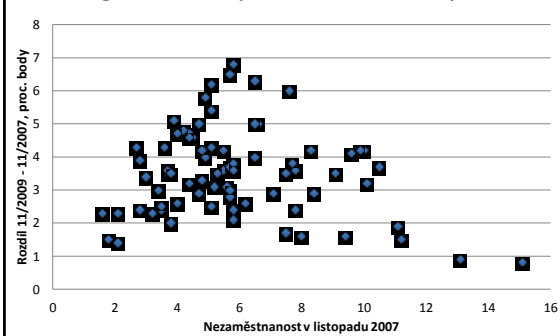
Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo (podle okresů)

Okres	Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo
Děčín	71.9
Teplice	64.4
Jihlava	58.3
Karviná	56.1
Brno	46.0

Zdroj dat: MPSV

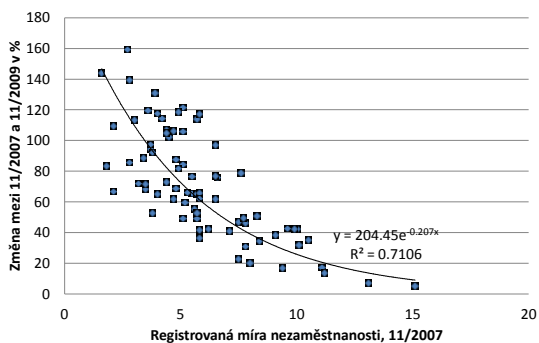
Regionální dynamika (okresy ČR)

Změny v rozložení nezaměstnanosti: relativní nárůst

Regionální dynamika (okresy ČR)

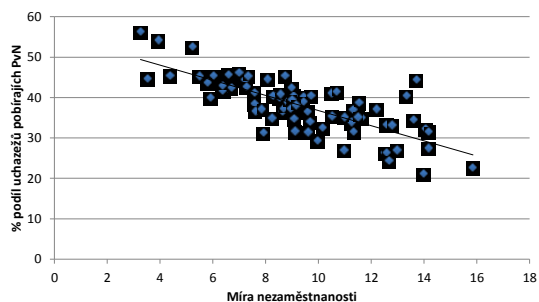

Meziregionální mobilita (tis.)

Kraj	Počet vylázejících	Počet dojíždějících	Saldo dojížděky
Praha	18.4	147.9	129.5
Středočeský	103.8	32.3	-71.5
Jihočeský	11.0	5.0	-6.0
Píseňský	9.7	4.0	-5.7
Karlovarský	3.3	2.6	-0.7
Ústecký	14.1	3.8	-10.3
Liberecký	9.7	4.3	-5.4
Královéhradecký	12.5	10.9	-1.6
Pardubický	15.7	8.9	-6.8
Vysočina	13.3	5.1	-8.2
Jihomoravský	14.3	14.7	0.4
Olomoucký	9.7	5.9	-3.8
Zlínský	9.6	8.5	-1.1
Moravskoslezský	11.7	2.8	-8.9

Zdroj dat: ČSÚ

Vztah podílu uchazečů pobírajících Pvn a celkové míry nezaměstnanosti: okresy

Založeno na datech MPSV, data za listopad 2009.

Syntéza a predikce

Co nás čeká na trzích práce v roce 2010?

Hlavní trendy na trzích práce v roce 2010

- Stabilizace a počátek mírného poklesu nezaměstnanosti
  - Předpoklady: oživení v Evropě a politická stabilita v ČR
- Dá se předpokládat velmi opatrné nabírání nových pracovních sil
  - Pokles nezaměstnanosti bude pomalejší než nově započatý ekonomický růst
  - Pokles se bude týkat regionů, které měly před krizí nižší a střední míru nezaměstnanosti, situace v tradičně nejvíce postižených regionech se výrazně měnit nebude
- Mzdy
  - Nejednoznačný dopad: přibírání nových pracovních sil může mít statistický dopad ve formě poklesu průměrné reálné mzdy

Makroekonomický model CERGE
Predikce míry nezaměstnanosti pro ČR

	2009Q4	2010	2011
ČR - ILO	7.0	6.6	6.2
ČR - registrovaná	8.5	8.1	7.6

I zde používáme tento výstup makromodelu jako jeden ze vstupů do výsledné prognózy.

Zdroj dat: Makromodel CERGE-EI

Makroekonomický model CERGE Predikce míry nezaměstnanosti (ILO)

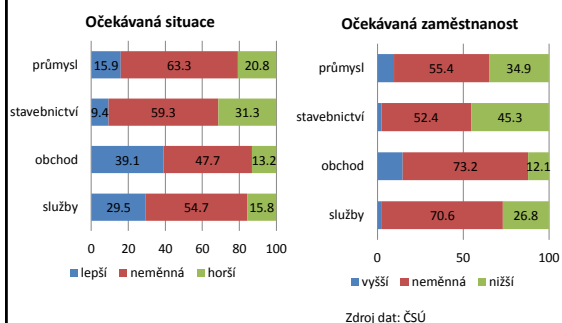
	2009Q4	2010	2011
ČR	7.0	6.6	6.2
Polsko	8.9	9.4	9.9
Maďarsko	8.4	9.2	9.9
Slovensko	10.9	11.6	10.3

Zdroj dat: Makromodel CERGE-EI

Zohlednění dalších informací

- Analýza vývoje přílivu a úbytku nových nezaměstnaných (založená na (S)ARIMA, TRAMO/SEATS)
  - Má tendenci vést spíše k předpovědi rostoucí nezaměstnanosti (vyšší přírůstek než úbytek nových nezaměstnaných)
- Data o očekávání zaměstnavatelů týkající se vývoje v nejbližších měsících:
  - Konjunkturní průzkumy ČSÚ
  - Průzkum společnosti Manpower

Očekávání dle průzkumů ČSÚ

IDEA: Výsledná predikce

	2009Q4	2010
ČR - ILO	7.2	6.7 – 7.3
ČR - registrovaná	8.7	8.1 – 8.8

- Výsledná predikce je opatrnější než výstup samotného modelu, ale optimističtější než ARIMA a průzkumy (vliv časového horizontu)
- Trh práce by měl postupně zareagovat na předpokládané oživení, ale reakce bude zpomalena
  - Opatrností firem
  - Průběhem předchozího propouštění (firmy si zatím ponechávaly více zaměstnanců a v řadě případů omezily jejich pracovní dobu)

Vyčíslení nákladů finanční krize pro ČR

- Náklady ve formě nevyprodukovaného HDP:
  - Cca 44-135 mld Kč (b.c.)
- Přímé náklady ve formě:
  - Ztracený zisk domácích firem
  - Ušlé mzdy a platy: za 1.-3. čtvrtletí cca 1.9 mld Kč. (b.c.)
  - Státní pokladna:
    - Náklady státu na výplaty dávek a politiku zaměstnanosti
    - Pokles výběru daní

Závěry pro hospodářskou politiku

- Krizi tohoto rozsahu prakticky nikdo (věrohodně) nepředpokládal, české instituce nelze vinit ze současného propadu
  - Výjimka: propásli jsme šanci na méně bolestnou reformu veřejných financí v době před vypuknutím krize
- Současná rizika: oživení může trvat déle kvůli
  - Dopadu politické situace na náladu domácích spotřebitelů i podnikatelů
  - Konkurenci ostatních zemí v době oživení
    - Rizika: preference členů eurozóny
    - Obavy investorů z budoucího vývoje zadlužení/daňové zátěže v české ekonomice

Co dělat nyní?

- Co dělat: obecná rovina:
  - ČR není schopna efektivně nahradit chybějící zahraniční poptávku domácí poptávkou
  - Nyní se musíme snažit prezentovat se jako stabilní důvěryhodná ekonomika, která se bude snažit nežít si nad poměry
    - Bohužel se nám daří spíše opak: české předsednictví, debaty o rozpočtu
- Praktická opatření:
  - Snažit se o udržení a zvyšování flexibility trhu práce
    - Vyšší flexibilita většinou znamená vyšší ochotu nabírat nové zaměstnance v průběhu oživení
    - Firmy budou méně nuceny k využívání problematických postupů při najímání zaměstnanců
  - Redukce administrativních bariér

Hlavní trendy: shrnutí

- Očekáváme oživení ekonomiky
  - Naše predikce HDP mírně opatrnější než jiné predikce
  - Oživení bude mít jen pozvolný dopad na trhy práce (hystereze)
- Trhy práce zažily v posledním roce výrazné změny
  - Nejen nárůst celkové míry nezaměstnanosti, ale i podstatné strukturální změny
  - Řada negativních dopadů na populaci a ekonomiku
  - Ztráty jak ve formě nevyprodukovaného HDP, tak ve formě individuálních nákladů (ztráta příjmu, kvalifikace, hrozba psychických problémů)
- Situace na trhu práce však nedosahuje kritických hodnot a nedosáhne jich, pokud dojde k oživení v Evropě v relativně blízkém časovém horizontu
- Veřejný sektor a fiskální stabilita může být rozhodující pro kvalitu a rychlost příštího oživení

Závěrečné varování před přílišným spoléháním na prognózy ...

- Předvídání bodů obratu cyklu je velmi složité a ekonomové jej málokdy odhadnou přesně
- Naše úspěšnost je výrazně horší než úspěšnost předpovědí počasí
  - John Maynard Keynes v roce 1927:
    - "We will not have any more crashes in our time."
  - Predikce Harvard Economic Society (HES):
    - 10 listopadu 1929: "... a serious depression seems improbable; [we expect] recovery of business next spring, with further improvement in the fall."
    - 18. ledna 1930: "...there are indications that the severest phase of the recession is over..."

Děkujeme za pozornost.

IDEA
CERGE-EI
Politických vězňů 7
110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 005 132
Mob.: +420 723 311 342
E-mail: kancelar@jansvejnar.cz
web: <http://idea.cerge-ei.cz>

Použité zdroje

- MFČR: Makroekonomická predikce. říjen 2009
- ČNB: Aktuální prognóza. 5. listopadu 2009
- ČSÚ: Vliv mezikrajské dojížděky za prací na výši zaměstnanosti v regionech ČR. 2009
- EBRD
- Eurostat
- MPSV: Statistický portál
- MPSV: Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v 1. pololetí 2009